

УДК 336.2

Гнедова О. О.,*асистент кафедри фінансів ДВНЗ “Криворізький національний університет Криворізький економічний інститут”,***Бикова Ю. А.,***студентка 4 курсу ДВНЗ “Криворізький національний університет Криворізький економічний інститут”*

ДИСКУСІЙНІСТЬ ФУНКЦІЙ ПОДАТКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто сутність функцій податків. Подано результати аналізу виконання податковою системою покладених на неї функцій. Визначено основну функцію податків в Україні та запропоновані зміни в їх класифікації.

Ключові слова: податки, фінансова функція, регулююча функція, соціальна функція, ефективність.

В статье рассмотрено сущность функций налогов. Приведен анализ выполнения налоговой системой положенных на нее функций. Определена основная функция налогов в Украине и предложены изменения в их классификации.

Ключевые слова: налоги, фискальная функция, регулирующая функция, социальная функция, эффективность.

The article considers the nature of the functions of taxes. An analysis of the tax system laid out its functions. Identified the basic function of taxes in Ukraine and the proposed changes to their classification.

Key words: taxes, fiscal function, regulating function, social function, efficiency.

Постановка проблеми. Виклики сучасності, зокрема, світова фінансова криза, яка в Україні перетворилася в кризу фінансово-економічну, вимагають уточнення ролі та місця податків у державній економічній політиці. Світова практика оподаткування свідчить про те, що більшість країн у системі заходів антикризового регулювання економіки тією чи іншою мірою використовують оподаткування не тільки для вирішення фінансових цілей, але й для виконання невідкладних завдань соціальної політики, підтримки платоспроможного попиту, перерозподілу доходів між різними верствами населення тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначенню ролі та функцій податків приділяли увагу у своїх працях багато українських вчених, таких як М. Білик, І. Золотько, О. Горбунова, Л. Котенко, Г. Фадеєва, П. Мельник, Й. Кулішер, О. Перов, О. Толкушкін, А. Поддєрьогін, В. Родіоновна та інші. Проте вони так і не дійшли єдиної думки.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї роботи є проведення аналізу, визначення та обґрунтування основних функцій податків в Україні. Для досягнення якої були поставлені такі завдання:

- аналіз наукових джерел,
- аналіз статистичних даних;
- аналіз доходів Державного бюджету України за 2007–2011 роки;
- визначення функцій податків.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного суспільства податки перетворилися на важливий економічний, соціальний і політичний чинник розвитку. Їх витрачають не тільки на утримання суто державних установ, але й на освіту, охорону здоров'я, культуру, захист навколишнього середовища, на субсидії громадянам і цілим регіонам країни. Не менший вплив система оподаткування має на функціонування й ділову активність підприємницьких структур, які створюють фінансовий потенціал країни, що зумовлює необхідність проведення зваженої податкової політики на основі збалансування фінансової та стимулювальної функції податків. У сучасних умовах податки використовуються як метод прямого впливу на бюджетні відносини та опосередкованого впливу на виробників товарів, робіт і послуг.

Отже, податок – це обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб й фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави й (або) муніципальних утворень. Також у своїх працях дуже чітко визначення податку надав Я. Таргулов, російський радянський економіст: “Податок – це така форма доходів держави або яких-небудь інших суспільно-примусових одиниць, коли ці доходи, одержувані з майна громадян, є однобічною їхньою жертвою, без одержання ними якого-небудь еквівалента, випливають із природи держави як органа влади й служать для задоволення суспільних потреб”. Проте варто чітко відокремлювати податки від зборів (мита), стягнення яких носить не безоплатний характер, а є умовою здійснення щодо їх платників певних дій.

Більшість вчених схилиються до думки, що податки виконують такі основні функції, як фінансову, регулюючу, стимулюючу, розподільчу, соціальну та контрольну. Проте, на нашу думку, головною функцією податків

в Україні є лише фіскальна. Тобто податки, отримувані від фізичних і юридичних осіб, суб'єктів економічного життя, є основним джерелом формування фінансових ресурсів для існування держави і виконання нею своїх функцій. Вони сплачуються періодично, тому формується постійний потік коштів до бюджету: в Україні вони акумулюються на Єдиному казначейському рахунку в Національному банку України і водночас витрачаються відповідно до регламентованих Державним казначейством України дій розпорядників бюджетних коштів.

Сутність фіскальної функції полягає в тому, що саме за допомогою податків і зборів забезпечується наповнення бюджетів всіх рівнів і відповідно реалізація функцій держави. Фіскальна функція забезпечує: формування дохідної частини бюджету та загальнодержавних цільових фондів; рівномірний розподіл сум податкових надходжень між ланками бюджетної системи; стабілізацію загальнодержавного та регіонального рівня соціального забезпечення громадян та забезпечення соціальних гарантій; досягнення високого рівня соціальної інфраструктури; забезпечення потреб науки, освіти, охорони здоров'я та навколишнього середовища, оборони та управління. Для досягнення поставленої нами мети був проведений аналіз податкових надходжень до державного бюджету України за 2007–2011 роки [2], а також ВООЗ [3].

Щодо наявності інших функцій – погляди вітчизняних вчених суттєво різняться (табл. 1) [2].

Таблиця 1
Наукові підходи до якісного складу функцій податків

Автор	Функції податків										
	фіскальна	регулююча	економічна	розподільча	розподільча (соціальна)	соціальна	стимулююча (заохочувальна)	дестимулююча (обмежувальна)	накопичувальна	контрольна	структуротвірна
М. Білик, І. Золотко, О. Горбунова та ін., Дахно, Л. Котенко, Г. Фадеева, П. Мельник, Й. Кулішпер, Озеров, О. Перов, О. Толкушкін, А. Поддєрьогін та ін., Соколовська, Федосов та ін., Д. Черник	+	+									
Ю. Семенов	+		+								
І. Лютий, А. Дрига, М. Петренко	+				+						
В. Родіонова та ін.			+	+							
М. Куцїн, В. Калюжний, О. Мозенков, В. Баликін	+			+						+	
В. Буряковський та ін., В. Захожай, Л. Омелянович та ін., Л. Ходов	+	+				+					
М. Свердан	+	+					+				
Л. Дікань, Т. Воїнова	+		+			+					
В. Мельник	+						+	+			
А. Балабанов, І. Балабанов	+	+		+			+				
С. Евстигнеев, І. Майбуров	+	+				+				+	
А. Бризгалін, М. Миляков	+	+			+		+			+	
А. Зюнькін	+	+		+			+			+	
Е. Алісов, Т. Калінеску та ін., М. Кучерявенко	+	+		+			+		+	+	
В. Новицький	+			+			+	+			+

Свою чергою, регулююча функція спрямована на вирішення за допомогою податкових механізмів тих або інших завдань економічної політики держави. На думку видатного англійського економіста Джона Кейнса, податки існують у суспільстві виключно для регулювання економічних відносин.

Економічна функція податків полягає в тому, що за їх допомогою держава впливає на процес відтворення, стимулює або стримує темпи розвитку окремих підприємств, галузей і економіки в цілому.

Розподільча функція реалізується при перерозподілі вартості створеного ВВП між державою і юридичними та фізичними особами.

Розподільна (соціальна) функція податків складається в перерозподілі суспільних прибутків між різноманітними категоріями населення. Іншими словами, відбувається передача засобів на користь більш слабких і незахищених категорій громадян за рахунок покладання податкового тягаря на більш сильні категорії населення [3].

Соціальна функція її виконання суттєво впливає на добробут громадян та справедливий розподіл коштів державного бюджету між усіма верствами населення [4].

А отже, можна дійти висновку, що в цілому за своїм змістом розподільна (соціальна) та соціальна функції є тотожними, тому немає сенсу відокремлювати їх у наукових працях.

Стимулююча (дестимулююча) підфункція спрямована на підтримку розвитку тих або інших економічних явищ. Вона реалізується через систему пільг і звільнень. Теперішня система оподаткування надає широкий набір податкових пільг малим підприємствам, підприємствам інвалідів, сільськогосподарським виробникам, організаціям, що здійснюють капітальні вкладення у виробництво і добродійну діяльність і т. д. [3]

Накопичувальна функція являє собою своєрідне узагальнення всіх попередніх функцій і головну – з позицій реалізації цілей держави в податковій системі [5], маючи на увазі активне нагромадження, що виражається в розвитку виробництва, збільшенні потужностей тощо. Досягти цього можна шляхом диференціації або зниження майнових податків, надання пільг при цільовому використанні коштів. Ця функція тісно пов'язана зі стимулюючою, проте є більш глобальною й узагальнюючою, орієнтована на кінцевий результат і визначає мету діяльності.

Завдяки контрольній функції оцінюється ефективність податкової системи, забезпечується контроль за видами діяльності і фінансових потоків. За словами А. Дадашева, через контрольну функцію оподаткування виявляється необхідність внесення змін у податкову систему і бюджетну політику [3].

В. Новицький окремо виділяє структуротвірну функцію оподаткування, розуміючи під нею раціоналізацію та спрощення системи оподаткування, адаптування до міжнародних стандартів, забезпечення однопорядковості соціально-економічних систем тощо [2].

Щоб дослідити ефективність виконання функції податків в Україні проведемо аналіз структури податкових надходжень до Державного бюджету України за 2007–2011 роки, на основі даних Державної казначейської служби України (табл. 2) [5].

Таблиця 2
Структура податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2007–2011 роки, %

Податок, збір	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Податок на прибуток підприємств	21,34	20,89	15,88	17,21	16,46
Податок з доходів фізичних осіб	21,57	21,07	21,38	21,77	17,99
Акцизний податок	6,55	5,63	10,22	12,08	10,13
Податок на додану вартість	36,82	40,54	40,66	36,82	38,87
Мито	6,13	5,42	3,04	3,77	3,52
Плата за землю	2,41	2,94	4,02	4,07	3,20
Рентна плата	5,16	4,51	3,70	4,04	5,03
Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	0,00	0,00	0,19	0,00	0,12
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	0,08	0,07	0,08	0,09	0,08
Збір за спеціальне використання води	0,32	0,25	0,34	0,38	0,35
Платежі за користування надрами	0,37	0,44	0,55	0,63	0,80
Збір за користування радіочастотним ресурсом	0,05	0,04	0,07	0,20	0,23
Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію	1,74	1,22	1,09	0,96	0,57
Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності	0,44	1,23	0,59	0,63	0,56
Фіксований сільськогосподарський податок	0,08	0,06	0,06	0,05	0,04
Збір на розвиток виноградарства, хмелярства	0,22	0,18	0,22	0,26	0,23
Екологічний податок	0,67	0,52	0,59	0,82	0,68
Всього податкових надходжень	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Проведений аналіз показав, що фіскальну функцію в Україні виконують лише 3 податки (податок на прибуток підприємств, податок з доходів фізичних осіб та податок на додану вартість), які в сумі становлять близько 80% від загальної кількості податкових надходжень. На другому місці можна виокремити такі податки, як акцизний податок, мито та рентна плата, кожна частка яких є вищою за 5%.

Отже, з вісімнадцяти загальнодержавних податків бюджетотворюючими є всього шість.

Щодо регулюючої функції, то найбільший впливовим є акцизний податок, проте при оцінці результатів його дії експертів розходяться. Так, за даними ВООЗ, після підвищення цін на акциз на тютюнові вироби кількість курців з 2005 року до сьогодні зменшилася майже вдвічі. Якщо в 2005 році кількість курців серед чоловіків була – 10 млн, а серед жінок – 4 млн, то сьогодні 8 млн чоловіків і 2 млн жінок. Але виробники цигарок стверджують інше. За їхніми даними, обсяги продажів сигарет по країні кардинально не змінилися, але зросли обсяги продажу дешевих сигарет [6].

Таким чином, можна дійти висновку, що основною функцією податків є фіскальна, і виконують її 6 загальнодержавних податків. Саме тому і за підвищенням цін на підакцизні товари стоїть мета наповнити бюджет,

а не хвилювання за здоров'я нації. Підтвердженням цієї думки є той факт, що не курців, не автомобілів, не кількість спожитого алкоголю не знизилась, а от сума надходжень до бюджету від акцизного податку з 2009 року, після подорожчання акцизу, зросла на 8481,00 млн грн і продовжує рости до сьогодні.

Висновки. Тому, на нашу думку, у визначенні функцій податків доцільно буде виокремити лише фіскальну функцію, оскільки жодні зміни у системі оподаткування ніколи не стануть стимулом розпочати бізнес у певній галузі, відмовитися від шкідливої звички, не покращать добробут громадян тощо. Але через добре налагоджену систему оподаткування здійснюється ефективно наповнення державного бюджету для виконання покладених на державу функцій. А також на макроекономічному рівні зниження податків стимулює ріст як сукупного попиту, так і сукупної пропозиції. Чим менше податків потрібно платити, тим більше очікуваного доходу в домогосподарств для споживання. Таким чином, росте сукупне споживання, а отже, і сукупний попит. Тому уряди знижують податки, коли проводять стимулюючу економічну політику, тобто коли метою держави є вивести країну із дна економічного циклу. Відповідно, стримуюча економічна політика має на увазі підвищення податків, з метою усунення "перегріву економіки".

Фірми сприймають підвищення податків як додаткові витрати, що приводить до того, що вони скорочують пропозицію свого товару. Загалом, скорочення пропозицій фірм веде до скорочення сукупної пропозиції. Таким чином, розмір податку обернено пропорційний величині сукупної пропозиції. Залежність між впровадженням податків і станом сукупної пропозиції докладно описав у своїх роботах економічний радник Президента США Рональда Рейгана Артур Лаффер, що став засновником теорії "економіки пропозиції" ("supply-side economics").

Саме тому вважається доцільним всі інші, пропоновані українськими вченими функції, зазначати як підфункції. А також визначати як загальнодержавні лише 6 бюджетотворюючих податків, а останні 12 як "інші податкові платежі".

Література:

1. Бех Г. В. Податкове право [Електронний ресурс] / Г. В. Бех. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/podatkove-pravo/50-bex/1261-s-3--.html>.
2. Іванов Ю. Функції податків та податкове регулювання [Електронний ресурс] / Ю. Іванов. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/freu/2009_19/6.pdf.
3. Функції податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://koryuka.org.ua/?p=245>.
4. Литвиненко Я. В. Податкова політика : навч. посіб. / Я. В. Литвиненко. – К. : МАУП, 2003. – 224 с. : іл. – Бібліогр. : С. 219–221.
5. Виконання доходів бюджету / Річний звіт [Електронний ресурс] Державна казначейська служба України. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
6. Статистика ВООЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nosmoking.nartuk.com.ua/?tag=%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
7. Щепотьев А. В. Податки й оподаткування : навч. посібник / А. В. Щепотьев, С. А. Яшин. – Тула : НОО ВПО НП "Тульський інститут економіки й інформатики", 2011. – 161 с.